

NĚKTERÉ ZVLÁŠTNOSTI POSTMODERNISMU V SRBSKÉ LITERATUŘE

V literární vědě najdeme různé definice modernismu a postmodernismu. Práce některých anglosaských autorů považují za modernu také avantgardní literární projevy celé první poloviny 20. století.¹ Jak je patrné, chápání a obsahové užívání termínů moderna a postmoderna i časové vymezení není a nemůže být objektivně univerzální, tj. nemůže být platné pro všechny národní literatury. Je totiž mj. spjato s národním i evropským a světovým historickým kontextem, který hraje nebo může hrát výraznou úlohu při periodizaci každého národního literárního a obecně kulturního vývoje.

Slovanské národní literatury, tzn. také národní literatury jižních Slovanů, nemají (a nemohou mít) stejná periodizační kritéria. Ani jejich periodizační fáze se časově zcela neshodují. Proto také užívání termínů je různé. Roman Jakobson kdysi poznamenal, že se vyhýbá užívání termínu modernismus, protože je si vědom, že jeho smysl a význam se mění podle toho, kdo kdy o něm píše.²

Samotné označení postmodernismus (postmoderna) vyvolává četné otázky terminologické i periodizační. Někteří teoretici se domnívají, že postmodernismus je ve svých výtvarných, hudebních a literárně uměleckých projevech výsledkem strachu nebo únavy z realismu.

Zatímco v modernismu se vždycky nakonec čtenář pohybuje v určitém realistickém rámci, v typickém postmodernistickém textu to možné není, neboť je tu prudký přechod (skok) od reálného k fantastickému. Jiní kritici píšou o ztrátě skutečného já v postmoderní literatuře. Mluví se o tom, že postmoderní umění je neikonické a nereálné, tj. neodpovídá skutečnosti. Prolínání reálného a ireálného se často považuje za podstatný znak postmodernismu.

Přechod od modernismu k postmoderně se většinou klade (aspoň v balkánských slovanských literaturách) do druhé poloviny šedesátých nebo do začátku sedmdesátých let 20. století, kdy dosáhly výrazných výsledků mj. také všechny žánry výtvarného modernismu (op-art, po-part aj.).

Pro evropskou a tedy také pro srbskou a černohorskou postmodernistickou prózu je např. charakteristická krátká povídka. Je to útvar, který si svou stručností, fragmentárností, zhuštěností a růzností způsobů vyprávění získává zájem moderních čtenářů. *Každé studium moderní krátké povídky, – píše Mihajlo Pantić, se setkává s odhalováním jejího mediálního kontextu a s otázkou, zda literatura neunavuje, zda se neutiká ke stručnosti před agresivitou nových médií, která osudově působí na vytváření vědomí dnešních a zejména budoucích čtenářů.*³

¹ Czapiak, B.: Problem(y) postmodernizmu w literaturze chorwatskiej i w literaturze serbskiej. In: Postmodernizm w literaturze i kulturze krajów Europy Środkowo-Wschodniej, Katowice 1995, s. 167–178.

² Sborník textů Postmodernizm – kultura wyczerpania? Sestavil M. Giżycki, Warszawa 1988, s. 14.

³ Malá krabička. 100 nejkratších srbských povídek 20. století. Sestavil a doslov napsal M. Pantić, Brno – Boskovice 2002 s. 157.

S periodizací nesporně souvisí rovněž zjištění a charakteristika hlavních tendencí a společných a zvláštních rysů respektive postmodernistických modelů jak v jednotlivých národních literaturách, tak také jednotlivých uměleckých děl.

V evropském i ve světovém literárním vývoji můžeme hovořit dokonce o jednotlivých tzv. postmodernistických odnožích.⁴ Přitom se na pronikání a recepci postmodernistických tendencí v literaturách národů bývalé jugoslávské federace (i tzv. východoevropských zemí) nejvíce podílela nikoli snad exilová literatura (ta byla v Jugoslávii nepříliš početná), nýbrž oficiální nebo tzv. polooficiální (režimem trpěná) literatura.⁵

Na příkladu charvátské postmoderny⁶ jsem poukázal na některé zvláštní ideově umělecké prvky, které ji odlišují od ostatních národních literatur poválečného jugoslávského meziliterárního a ideově kulturního společenství. Toto společenství plnilo významné kulturní funkce. Jednotlivé jugoslávské národní literatury byly vzájemně spjaty ve společném systému a přitom si každá z nich uchovala svou kulturní identitu. Charvátská, srbská i slovinštiná literární historici a teoretici Viktor Žmegač, Milivoj Smolar, A. Erjavec, S. Žižek, Predrag Palavestra, Jovan Hristić aj. prezentovali výsledky studia postmodernistické problematiky na četných společných, tj. jugoslávských konferencích,⁷ ve zvláštních sbornících,⁸ v periodickém tisku⁹ a později v samostatných publikacích.¹⁰ Koncem osmdesátých let, kdy vrcholila konfrontace mezi *unitarismem a separatismem*, se však již ustoupilo od společných projektů studia jugoslávských národních literatur. V zahraničí se však zkoumaly otázky postmodernismu v literatuře charvátské a srbské společně nebo souběžně.¹¹

Literární historik a kritik Aleksandar Jerkov klade počátky srbské postmoderny do poloviny šedesátých let, kdy vyšel román Danila Kiše (1935–1989) *Zahrada, popel* (1965, Bašta, pepeo, česky 2003), románová prvotina Borislava Pekiće (1930–1992) *Doba zázraků* (1965, Vreme čuda) a román Mirka Kovače

⁴ Žilka, T.: Text, posttext. Cestami poetiky a estetiky k postmoderne, Vysoká škola pedagogická v Nitre, 1995, 120.

⁵ Karapandžić, B.: Duhovno stvaralaštvo srpske emigracije: prilozi za istoriju savremene srpske književnosti (zagranice). Prometej, Novi Sad 1999.

⁶ Dorovský, I.: Některé zvláštnosti charvátské moderny a postmoderny viz zde s. 127n.

⁷ První mezinárodní konference o postmoderně se konala v Záhřebu ve dnech 24.–27. března 1986.

⁸ Sborník Komparativno proučavanje jugoslovenskih književnosti 3, Zagreb-Varaždin 1988, Postmoderna – nova epoha ili zabluda?, Zagreb 1988, která obsahuje 17 příspěvků, z nichž je ovšem 11 referátů zahraničních autorů.

⁹ Republika, čís. 10,11,12, Zagreb 1986, Delo, čís.1,2,3, Beograd 1989, Novž život, 41, Novi Sad 1989, čís. 1–2, 3–4, 5–6, 7–8,9–10.

¹⁰ Palavestra, P.: Kritička književnost. Alternativa postmodernizma, Beograd 1983. Beker, M.: Savremene književne teorije, Zagreb 1986. Jerkov, A.: Postmoderno doba srpske proze. In: Antologija proze postmodernog doba, Beograd 1992. Virk, T.: Postmoderna in „mlada slovenska proza“, Ljubljana 1991. Paternu, B.: Od ekspresionizma do postmoderne, Slovenska matica, Ljubljana 1999. Gjurčinov, M.: Epochata na modernizmot vo makedonskata literatura i umetnost, MANU, Skopje 2002. Biti, V.: Pojmovnik savremene književne teorije, Zagreb 1998. Spahić, V.: Tekst, kontekst, interpretacija. Ogladi iz književnosti Bosne i Hercegovine, Tuzla-Tešanj 1999 aj.

¹¹ Czapik, B.: cit. dílo, s. 167.

(nar. 1938) *Má sestra Elida* (1965, *Moja sestra Elida*, česky 1968), zatímco např. literární historik Predrag Palavestra často užívá termínu postmodernismus jako obecné označení pro literaturu a kulturu 20. století.¹² a Jovan Deretić píše o dvou generacích tvůrců, které jsou v mnohém vzájemně protichůdné, ale také komplementární. Danila Kiše, kterého trápil věčný problém formy, považuje za vůdčí osobnost této generace.¹³

Jako výrazné postmodernistické dílo v srbské literatuře označil A. Jerkov Kišův román (1935–1989) *Přesýpací hodiny* (1972, Peščanik), k jehož napsání byl autor zřejmě podněten francouzským novém románem.

Jestliže jsou v Kovačově románu typické prvky posmoderny, k nimž patří mj. citát a komentář, poznámky i úryvky dopisů aj., pak v Kišových *Přesýpacích hodinách* je patrná depersonalizace jako jeden z výrazných znaků postmodernismu.

Bohatou symbolikou a rezervovaným vyprávěním (J. Deretić) se vyznačuje Kišův román *Hrobka pro Borise Davidoviče* (1976, Grobnica za Borisa Davidovića, česky 1985, 1995), který zprvu vyvolal skandál a byl označen za plagiát a jenž je typickou ukázkou využití intertextu jako jednoho z dalších znaků postmodernismu. *Sedm kapitol společného příběhu* (jak zní podtitul knihy) *představuje neobyčejně umnou stylizaci deníků, dopisů, hlášení a všeho toho, co velmi často ve své naivitě nazýváme dokument/.../ Obvykle se předpokládá, že dokument je opak fikce a že fikce představuje opak dokumentu. Fiktivní prvek v dokumentu těžko berou v potaz i nejopatrnější historici, natož lidé mimo obor. V knize Hrobka pro Borise Davidoviče Kiš užil dvojího postupu.*¹⁴

Podle Mihajla Pantiće *Hrobka pro Borise Davidoviče a Encyklopedie mrtvých představují, v magické hře čísel 7 a 9, katalog smrti a lidského utrpení v průsečíku času i v ocelové, ideologií okované kolébce našeho století.*¹⁵

Literární historik Jovan Deretić píše o próze této generace srbských prozaiků sedmdesátých a první poloviny osmdesátých let 20. století jako o próze nového typu, nového stylu, obnoveného realismu nebo o věčné (stvarnosne) próze.

Je nesporné, že hlavním srbským představitelem prózy postmodernistického modelu nebo borgesovského či quasiborgesovského typu je prozaik, literární historik, esejista a univerzitní profesor Milorad Pavić (1929), v jehož prózách, stejně jako např. v textech Kišových a některých dalších prozaiků, o nichž se ještě zmíním, se prolínají fantaskní, groteskní a parodické prvky i parafráze a mystifikace.¹⁶

K autorům tzv. profesorské prózy (v charvátské literatuře ji reprezentuje např. Pavao Pavličić románem *Díra na obloze*, 1992 = *Rupa na nebu*) patří Milorad Pavić. Literární historik a komparatista, který se zabýval dějinami srbské literatury sedmnáctého, osmnáctého a devatenáctého století až po symbolismus. Mnoho ezoterického se dovídal od studovaných autorů i z církevní by-

¹² Palavestra, P.: cit. dílo.

¹³ Deretić, J.: *Kratka istorija srpske književnosti*, BIGZ, Beograd 1987, s. 316 a 319.

¹⁴ Kiš, D.: *Hrobka pro Borise Davidoviče*. Encyklopedie mrtvých, Mladá fronta, Praha 1995, s. 310.

¹⁵ Tamtéž, s. 304.

¹⁶ Dorovský, I. a kol.: *Slovník balkánských spisovatelů*. Libri, Praha 2001, s. 439–440.

zantské rétoriky. Proto se texty tohoto druhu často nazývají prózou knihovny, encyklopedie, slovníku a labyrintu. K takovým dílům patří např. *Chazarský slovník* (1984, Hazarski rečnik, česky 1990), který jeho autora Milorada Paviće ve světě proslavil. Přesnější vymezení dává jeho podtitul: román-lexikon o 100.000 slovech. Prolínají se v něm encyklopedická hesla tří barevně odlišných knih: červené křesťanské, zelené muslimské a žluté židovské. Má to být údajná rekonstrukce encyklopedie vydané polským tiskařem Daubmannem koncem 17. století a krátce poté zničené inkvizicí.

Pavićův román-lexikon, tyto fiktivní legendy, mýty a pověsti, se dají číst z kterékoli stránky – od začátku, zprostředka nebo od konce. Čas, příběhy z různých dob, z devátého, sedmnáctého či dvacátého století probíhají současně. To umožňuje právě struktura knihy. Autor tím zdůrazňuje, že všechno, co se stalo v minulosti, je také součástí dneška, který bychom jinak nepochopili.

S myšlenkou o zaniklém chazarském národě se dnes ztotožňují málopočetné i početné národy. Málopočetné národy se identifikují s Chazary proto, že se obávají, že ztratí svůj jazyk a zaniknou. Ovšem také francouzští kritici napsali, že *všichni jsme Chazaři*. V Rusku vydali všechna Pavićova díla.

V Číně dokonce došlo k určité kompilaci, která vedla až k soudnímu sporu. Podle M. Paviće také Číňané podlehlí tzv. chazarskému syndromu a indentifikovali se s ním.¹⁷

To, že se představitelé tří náboženství prou o pravosti a užitečnosti své víry až do současnosti, inspiruje nejen literární tvůrce, nýbrž také současné divadelní a filmové pracovníky. V roce 1995 Wim Vandekeybus připravil pěkné baletní představení inspirované *Chazarským slovníkem*. Bertolucci se zajímal o filmový přepis *Chazarského slovníku*. V roce 2002 vznikl mezinárodní projekt *Chazarský slovník* v koprodukcii bělehradského divadla Atelje 212, Sava centra a slovinského Divadla Tomaže Pandura, který je režisérem a jenž dal dohromady zvukná slovinská, srbská, německá, rumunská aj. herecká jména. Premiéru měl v Lublani dne 3. září 2002. Poté Divadlo Tomaže Pandura předvedlo *Chazarský slovník* na Bělehradském mezinárodním divadelním festivalu (BITEF) 19. září 2002. V dalších měsících pak byla divadelní adaptace Pavićova *Chazarského slovníku* uvedena mj. v Madridu, Athénách, v Jižní Americe a jinde.

Pandurova představení *Chazarského slovníku* mají podle M. Paviće *schopnost se proměňovat, růst, přinášet nové dimenze*.

*Zakódoval do něho mnoho zpráv a divák tak potom kousíček po kousíčku odhaluje nové proměny... To, co připravil Pandur, je spíše fyzické divadlo a to je mi velmi blízké. Právě toto divadlo může doslova přenést leitmotiv, který se táhne celým Chazarským slovníkem... Tomaz Pandur myslí v obrazech. Řekl jsem mu, aby zapomněl, že jsou ve slovníku slova. Aby režíroval pouze obrazy, které vidí. Takto realizoval opravdu zvláštní představení. Je strašně těžké Chazarský slovník přenést na scénu, dosud to nikdo neudělal.*¹⁸

¹⁷ Pavić, M.: Roman živi od metastaz (rozhovor Vesny Milkové s M. Pavićem), Delo, sobotna priloga, Ljubljana 14. září 2002, s. 20–21.

¹⁸ Tamtéž, s. 20.

Víte, často se mě ptají, zda to, co píšu, je pravda nebo zda má skutečné historické jádro. Odpovídám, že pravda je pouze trik. Co myslíte, co je pravda? Holá pravda může být velmi nebezpečná, proto stále existuje rouška, která tak chrání pravdu jako jejího tazatele – odpověděl M. Pavić.¹⁹

Podrobnější analýzu v samostatném příspěvku by si zasluhovaly rovněž další Pavićovy postmodernistické romány. Zmíním se zde o nich pouze velmi stručně. Román *Krajina malovaná čajem* (1988, Predeo slikan čajem) nazvala literární kritika *poetickým a fantasmagorickým zázrakem esoterické moudrosti*. Pavić zřejmě inspirován tím, jak se mu podařilo použít v literatuře strukturu slovníku, napsal román, který se čte a doplňuje jako křížovka a jenž vyžaduje určitou interaktivnost, stejně jako některé další Pavićovy romány. Konec vyprávění v románu *Krajina malovaná čajem* například závisí na pohlaví čtenáře. Pokud je to čtenářka, pak hrdinka zůstane naživu, je-li to čtenář, hrdinka umírá.

Knihu *Vnitřní strana větru aneb Román o Héře a Leandrovi* (1991, Unutrašnja atrana vetra ili Roman o Heri i Leandru) lze začít číst nejprve jako román o Héře a pak knihu obrátit a číst o Leandrovi, nebo jako román o Leandrovi a pak o Héře. Román *Poslední láska v Cařihradě* (1994, Poslednja ljubav u Carigradu) nese podtitul *příručka k věštění*.

Řeckou romantickou legendu o lásce Héry a Leandra (Músaiúv malý epos Ta kath Héro kai Leandron=Příběh Héry a Leandra) a o jejich nešťastném konci (Leandros utonul, Héra skočila z věže a zabila se) Milorad Pavić na rozdíl od jiných evropských autorů²⁰ zcela převrátil a přenesl do 20. století.

Héra je studentka chemie v Bělehradě v první polovině 20. století, je také domácí učitelkou. *Ze svého osamělého života v Bělehradě, plného snů, bloudění a divů...již dávno chtěla vplout do obyčejného, každodenního rodinného života, jaký se jí nabízel vedle bratra v Praze.*²¹ Odjela tedy za bratrem Manasiem Bukurem, který studoval v Praze muzikologii. Byl jediný, kterého na světě měla. Tři roky si s ním dopisovala a po příjezdu do Prahy vstoupila s ním do zvláštního vztahu.

Héra měla tajné spisovatelské záměry, ale její rukopisy žádný vydavatel nepřijal. Proto se pustila do překládání románů francouzských a rakouských autorů. A do nich vkládala některé ze svých krátkých povídek, které jí nechtěl nikdo uveřejnit.

Leandr Čihović je bělehradský zedník, který pokračuje v staleté rodinné zednické tradici a také v tradici potulných hudebníků, obchodníků a mnichů.

Každá z obou hlavních postav prožívá svůj bizarní milostný příběh, jakoby zasazený do světa, v němž vládne jiný řád a platí jiná pravidla. Spojitost s mýtem je patrná v tom, že oba zemřou dokonce ve stejné hodině, třebaže z rozličných příčin a násilnou smrtí. Je tu věž, kterou postavil Leandr, je tu voda řeky

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Např. nedokončené epyllion Christophera Marlowea *Hero and Leander*, 1598 = Héro a Leandr, Byronova *The Bride of Abydos*, 1813, = Nevěsta z Abydu, Schillerovy balady, 1801, a Grillparzerova dramatu *Des Meeres und der Liebe*, 1831, česky pod názvem *Moře a láska*, 1944.

²¹ Pavić, M.: *Unutrašnja strana vetra ili Roman o Heri i Leandru*, Narodna knjiga-Alfa, Beograd 1994, s. 33.

Sávy místo Helléspontu. V jednom z příběhů nacházíme interpretaci antické legendy. Milenec ovšem pluje časem místo po moři.

Pavićův typický a výrazně postmodernistický román *Vnitřní strana větru* nabízí různé analýzy a interpretace. Mohli bychom si položit otázku, proč autor přistoupil k odlišnému přetvoření mýtu, k odstupu od mytologické skutečnosti a k odmítnutí tradice. Mohli bychom zkoumat všechny tzv. přeskoky v příbězích, vločky, fantastiku, magická, pohádková čísla, autorovu surrealistickou obrazotvornost, (*Bylo třeba si prohlédnout vnitřní stranu větru, tu, která, když vítr fouká mezi kapkami deště, zůstává suchá* pohádkovost a poetičnost textu.²²

V románu jsou další podstatné prvky postmodernistického textu: historie i pseudohistoričnost, aluze a groteska, moderní modifikace mýtu, esejistický výklad o vztahu mezi snem a skutečností a o sepětí hudebních nástrojů se stromy, z jejichž dřeva jsou vyrobeny aj. Stavba obou příběhů často připomíná koláž. Navíc příběh o Leandrovi se v mnohém podobá středověkému rytířskému románu.

Také Pavićův román *Poslední láska v Cařihradě* je postmodernistický a svou stavbou se neliší od předcházejících jeho románových děl. *Příručka k věštění* (podtitul knihy) zvláštním klíčem a na třikrát sedmi kartách vysvětluje velké tajemství různých technik hry v taroty. Na první stránce každé kapitoly je emblematická karta, která se podobá freskám.²³ Fresky odpovídají obsahu knihy. Fakticky každá kapitola podává výklad karty. A na konci knihy dostává čtenář návod, jak házet tarot karty a jak by mohl věštit budoucnost. Některé prvky tarot byly známé již ve starém Řecku, jiné vycházejí z hebrejské tradice. Milorad Pavić zařadil do literárního textu a nabízí čtenářům několik způsobů čtení, které existovaly již odedávna (egyptský, marseilleský aj.).

Vedle M. Paviće a D. Kiše patří k autorům *nového stylu*, tj. k postmodernistům, představitelé dvou následujících postmodernistických generací, o nichž se zmíním pouze krátce. Kišův vrstevník Petar Pajić (nar. 1935) píše vedle básní a rozhlasových her především krátké povídky s prvky absurdity, humoru, snových vizí a grotesky.

Texty prozaika Davida Albahariho (nar. 1948) se vyznačují fragmentarizací, zhuštěností, prolínáním reálného a fantaskního světa a absencí realistických konvencí. Přijímá tvůrčí podněty také z jiných prostředků masové komunikace (filmu, rock and rollu).²⁴

Filip David (nar. 1940) se dobře poučil mj. u J. L. Borgese a patří k nejdůslednějším autorům současné srbské krátké fantastické prózy. Černá magie, lunatismus, změna pohlaví, stěhování duší, náměty z kabaly (obdobně jako u M. Paviće), alegoricky pojata absurdní realita – to vše najdeme v jeho prózách. Vojislav Jovanović (nar. 1940) se ve svých prózách pokouší zjistit fantasknost životní surové reality. Debutantská sbírka povídek *Refuz mrtvola* (1969, *Refuz mrtvak*) a román *Ubožáci* (1971, *Nišči*) Vidosava Stevanoviće (nar. 1942) znamenaly spolu s prózami některých dalších autorů vstup prózy

²² Tamtéž, s. 97.

²³ Jejím autorem je Pavićův syn, akademický malíř Ivan Pavić.

²⁴ O něm a o všech dalších uvedených autorech viz podrobnější bio-bibliografické informace in: Dorovský, I.: *Slovník zastoupených autorů. Malá krabička. 100 nejkratších srbských povídek 20. století*, Brno-Boskovice 2002, s. 159–187.

tzv. nového stylu. Jsou silně expresivní a zachycují lidi sociální spodiny, ponižení a tragiku ztroskotanců, žijících na okraji dnešní společnosti.

Z legend, mýtů a lidové slovesnosti čerpá pro své povídky a dramata náměty i lexikum dvojdomy makedonsko-srbský prozaik a dramatik Mitko Madžunov (nar. 1943). K prvním srbským tvůrcům tzv. neorealisticke neboli postmoderní prózy patří Milisav Savić (nar. 1945), který do svých dokumentárních nebo pseudodokumentárních próz vkládal hravě ironický vztah k životní realitě. Výrazná poetičnost je příznačná pro vyprávěcí styl povídek a románů Miroslava Josiće Višnjice (nar.1946). Absurdita s groteskou a nonsensem se mísí v prózách Miodraga Vukoviće (nar. 1947). V románech a povídkách Radovana Beliho Markoviće (nar. 1947) se prolíná humor a tragika, burleska a groteska, reálné a fantastické pojetí světa.

Zdravko Krstanović (nar. 1950) se orinetuje převážně na veristickou, snovou a básnickou prózu, zatímco Milenko Pajić (nar. 1950) píše konceptualistické texty s prvky fantastiky a citátové hry. Metanarace, změna tónu, experimentální hravost formy a poetičnost je vlastní povídkám a románu jednoho z literárně nejplodnějších současných srbských autorů Vasy Pavkoviće (nar.1953). K významným srbským prozaickým tvůrcům osmdesátých let 20. století patří Radoslav Petković (nar. 1953).

Svetislav Basara (nar. 1953) prosazuje ve svých četných románech a povídkách postmodernistické postupy a experimenty, aby zachytil neduhy dnešní civilizace i hrůzy občanské války v Bosně v posledním desetiletí minulého století.

Z mladé a nejmladší postmodernistické generace srbských prozaiků uvedme Labuda Dragiće (nar. 1954), jehož povídkám nechybí persifláž, travestie i absurdita a rozklad fabule.

Literární vědec a vysokoškolský pedagog Sava Damjanov (nar. 1956) volí pro své lyrické, epické a často nevyslovitelné „povídečky“ (pričke) satirický, komický, zlehčující a karikující styl. V textech nejvýraznějšího experimentátora v současné srbské literatuře Djordjeho Pisareva (nar. 1957) se prolínají hry, bizarní křížení, mýty, utopická budoucnost a konstruktivistická fantazie.

Vysokoškolský pedagog a literární teoretik Mihajlo Pantić (nar. 1957) patří k mladší generaci tzv. profesorské prózy. Uvádí metanaraci a prosazuje moderní a experimentální výraz. Po úspěšném románovém debutu *Kjaroskuro* (1992) vydal Dragan Aleksić (nar. 1958) další román *Bůh pečuje o Iliju* (1993, Bog se brine za Iliju) a sbírku velmi krátkých povídek *Předevčírem* (1994, Nakjuče), které řadí jako fotografie z rodinného alba. Mileta Prodanović (nar. 1959) klade důraz na vizuální, popisné prvky, kombinované s esjistickým výkladem a komentářem.

V prózách Zorana Djiriće (nar. 1962) je zúročena zkušenost beatnické literatury a tzv. off-kultura. Absurdita a černý humor je v povídkách Vladana Matijeviće (nar. 1962). Vule Žurić (nar. 1969) přešel ve svých povídkových knihách od absurdního humoru a rockerského gagu k osobitě variantě sofistického naturalismu. Jazykově a formálně experimentuje jeden z nejmladších srbských prozaiků Srdjan T. Tešin (nar. 1971).

Podrobnější analýza a charakteristika postmoderní prózy, která vznikla v posledním dvacetiletí minulého století, bude v budoucnu předmětem samostatného výkladu.